

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (2), 1250-1270

Geliş Tarihi: 11.09.2023 Kabul Tarihi: 17.09.2023

Yayın: 2023 Yayın Tarihi: 15.10.2023

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1083116>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

BİR NAHİYENİN PORTRESİ: OSMANLI DEVLETİNİN SON DÖNEMİNDE LEFKE/OSMANELİ

Halim DEMİRYÜREK*

Öz

Tarih bilimi sadece “büyük yerlerde büyük sorular” değil “küçük yerlerde büyük sorular” da sorabildiği ölçüde geçmişteki kişileri, kurumları ve yerleşim yerlerini anlamaya ve anlamlandırmaya olanak sağlayabilir. Bu çerçevede yapılacak tespitler Osmanlı gibi büyük ölçekli bir devletin küçük bir parçasını oluşturan Lefke'nin geçmişte nasıl ve nerede konumlandığının belirlenebilmesi adına önem taşıdığı gibi büyük resimdeki flu noktaların giderilebilmesi bakımından da oldukça mühimdir. Başka bir deyişle, geçmiş mikro odaklı bir perspektifle incelemek, doğruya en yakın muhtemel gerçeğe zarar vermeden daha sarih bir görüntü/bilgi elde etmeye kapı aralayabilir.

Bu itibarla, ifade edilen kriterler bağlamında tarihte küçük bir idari birim olma özelliği gösteren Lefke'ye yoğunlaşan bu makale; hem birincil hem de ikincil kaynaklardan temin edilen veriler doğrultusunda Lefke'nin tarihi gelişimini, demografik yapısını ve nüfus hareketlerini incelemektedir. Bunun yanı sıra Lefke'deki eğitim kurumlarını, ekonomik durumu, ulaşım ve iletişim imkânlarını da analiz etmektedir. Ayrıca söz konusu çalışma değişim rüzgârlarının her yönden tüm şiddetiyle estiği bir dönemde Lefke'nin bu dönüşüm sürecini nasıl deneyimlediğini gözlemlemeyi de amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lefke, Osmaneli, Nüfus, Eğitim, Ekonomi, Ulaşım

A Portrait of a District: Lefke/Osmaneli in the Late Period of the Ottoman Empire

Abstract

The science of history can provide an opportunity to comprehend and make sense of people, institutions and settlements in the past to the extent that it can ask not only “big questions in big places” but also “big questions in small places”. The determinations in this framework are important in terms of determining how and where Lefke, which is a small part of a large-scale state like the Ottoman Empire, was located in the past, as well as in terms of eliminating the blurred aspects in the great scheme of things. In other words, examining the past with a micro-focused perspective may open the door to obtaining a clearer image/information without harming the most probable truth.

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, halim.demiryurek@bilecik.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0731-4235>

In this respect, in the context of the stated criteria, this article focusing on Lefke, which has shown the characteristic of being a small administrative unit in history, examines the historical development, demographic structure and population movements of Lefke in line with the data obtained from both primary and secondary sources. In addition to this, the study also analyzes the educational institutions, economic situation, means of transportation and communication capacity in Lefke. Besides, this study also aims to observe how Lefke experienced this transformation process at a time when the winds of change were blowing from all directions.

Keywords: Lefke, Osmaneli, Population, Education, Economy, Transportation

Giriş: Tarihi Serencâm ve İdarî Statü

Lefke, farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan kadim bir yerleşim yeridir. Literatürde Lefke, Leukae ve Melagina adlarıyla anılan şehir, tarih boyunca başta Frigler, Persler, Romalılar ve Bizanslılar olmak üzere pek çok devletin egemenliği altında kalmıştır. 1308'de¹ Osman Gazi tarafından fethedilerek Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (B.J.V. Hammer Purgstall, s.84). Osmanlı Devleti'nin klasik devrindeki yönetim hiyerarşisi içinde farklı idarî pozisyonlar elde etmiştir. 1885'te ise Hüdavendigâr Vilayetine bağlı Bilecik merkezli Ertuğrul Sancağının kurulmasıyla Bilecik'e bağlı bir nahiyeye dönüştürülmüştür (BOA, İ.Ş.D., 76/4504).

Lefke, yirminci yüzyıl başlarında Nahiye Müdürü Mehmed Abdulvehhab Nureddin Bey tarafından idare ediliyordu. Müdür, kanun ve tüzükleri yayınlamaktan, doğum-ölüm olaylarını incelemeye kadar birçok işle meşguldü. Ayrıca, ihtiyar heyeti seçimlerini takip etmek ve nahiye meclisine başkanlık etmek gibi vazifeler de yüklenmişti (Demiryürek, 2015, s.28). Lefke Nahiye Heyeti ise Salim Efendi, Müm-taz Bey, Cevad Efendi ve Hacı Yanko Efendi gibi kişilerden oluşmaktaydı. Bu heyet, nahiye yönetiminde önemli bir rol oynuyordu. Lefke Nahiyesinde bulunan diğer birimler de oldukça önemliydi. Bunlar arasında Maarif Komisyonu, Belediye Dairesi, Telgraf ve Posta İdaresi, Duyûn-ı Umûmiye İdaresi, Evkaf Komisyonu ve Redif Zabitani yer almaktaydı. Bu birimler, nahiyedeki belediye hizmetleri, eğitim, iletişim,

¹ Lefke'nin Osmanlı egemenliğine girdiği tarihe ilişkin farklı görüşler de vardır. Mesela İsmail Hakkı Uzunçarşılı Lefke'nin 1313 tarihinde Osmanlı hakimiyetine girdiğini yazmaktadır (Uzunçarşılı, s.110).

malî ve askerî konularda çalışmalar yürütüyorlardı (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1325, s.443-444).

Yirminci yüzyıl başlarında, Lefke açısından son derece önemli bir gelişme yaşandı. Nitekim binlerce yıldır kullanılan “Lefke” adının değiştirilmesi gündeme taşındı. Sebep ise muhtelif bölgelerde aynı ismi taşıyan birkaç yerleşim yerinin varlığı ve bu durumun haberleşme ve yazışmalarda birtakım aksaklıklara yol açmasıydı. Sorunun üstesinden gelebilmek için Ertuğrul Mutasarrıflığı, Lefke'nin fâtihi olan Osman Gazi'ye atfen nahiye'nin isminin “Osmaneli” olarak değiştirilmesi talebiyle izin istedi. Gerekli yazışmaların ardından 8 Nisan 1914'te padişahın kararıyla Lefke'nin adı resmen “Osmaneli” yapıldı (BOA, DH. İD., 97-2/35; BOA, DH. EUM., 19/105/A).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ve 1924 Anayasası ile sancak teşkilatı kaldırılıp yerine bugünkü yapı oluşturuldu (Keskin, 2007, s.226-235). Bilecik, yeni idarî teşkilatlanma çerçevesinde il statüsü kazanırken, Osmaneli ise 26.06.1926 tarih ve 877 sayılı kanun ile Bilecik'e bağlı bir ilçe haline getirildi.

Demografik Harita ve Kimlik

Nüfus; şehir, köy, nahiye veya herhangi bir idarî üitedeki insan sayısını ifade eder. Bir bölgenin demografik ve sosyoekonomik yapısını anlamayı/anlamlandırmayı sağlayan en temel göstergelerden biridir. Dinî, etnik ve kültürel özelliklerin belirlenebilmesi için de önem arz eder.

Lefke'nin nüfus verileri çeşitli kaynaklar aracılığıyla günümüze ulaşmıştır. Bunlar arasında, Hüdavendigar Vilayet Salnameleri öne çıkmaktadır. 1876 yılına ait Salname, Lefke'nin altı mahallesinde toplam 1.516 hane bulunduğunu ve bu hanelerde 3.559 Müslüman erkek ve 399 gayrimüslim erkek yaşadığını göstermektedir. Bu veriler iki ile çarpıldığında Lefke'nin yaklaşık nüfusunun 7.916 olduğu ortaya çıkmaktadır (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1292, s.148-149).

Nispeten daha detaylı bilgiler sunan 1899 tarihli Salname, Lefke Nahiyesi'nin 1.471 hane ile birlikte 7.317 nüfusa sahip olduğuna işaret ediyor. Cinsiyet dağılımına bakıldığında, nüfusun; 3.118'i erkek ve 3.175'i kadın olmak üzere 6.293'ü Müslüman, 508'i erkek ve 516'sı kadın olmak üzere 1.024'ü Rum'dur. Altısı Müslüman üçü Hristiyan olmak üzere dokuz mahalleden oluşan Lefke'nin merkezinde ise 620 hanede 2.841 kişi yaşamaktadır (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1316, s.309).

Lefke'nin nüfus verilerini ihtiva eden bir diğer kaynak ise 1 Eylül 1915 tarihli arşiv kayıdır. Bu belgede Hüdavendigâr Vilayeti ve bağlı sancakların nüfusları detaylı bir şekilde yer almaktadır. Buna göre, Lefke Nahiyesinde 1.141 Rum ve 8.239 Müslüman olmak üzere 9.380 kişi yaşıyordu. Müslüman nüfusun oranı yüzde 87.84'tü. Nahiye merkezinde ise 1.972'si Müslüman ve 1.141'i Rum olmak üzere 3.113 kişi ikâmet ediyordu.

Ayrıca Lefke'ye bağlı 29 köy vardı. Bu köyler şunlardı: Selimiye, Karaağaç, Yenice-i Sagır, Akçapınar, Kazancı, Borçak, Soğucakpınar, Kaşıkçı, Selçuk, Yenice-i Kebir, Ericek, Ciciler, Kızılöz, Dereyörük, Orhaniye, İncirli, Necmiye, Beylikbelen, Çiftlik, Balçıkhisar, Düzmeşe, Egerce, Avdan, Paşalar, Muradlı, Üyük, Şerefiye, Kaynarca ve Bereket. Köylerin toplam nüfusu 6.267 idi. Muradlı en kalabalık köy iken, Kaşıkçı ve Orhaniye en az nüfusa sahip olan köylerdi (BOA, DH. EUM. KLU., 15/73).

Son tahlilde eldeki bilgiler, Lefke'de önemli oranda Rum nüfus bulunmasına karşın çoğunluğu Müslümanların teşkil ettiğini göstermektedir. Şehirde, uzak ve yakın periyotlarda gerek köy sayısının gerekse nüfus çizgisinin stabil bir seyir takip ettiği, dramatik yükseliş ve düşüş gözlemlenmediği söylenebilir.

Lefke'nin Yeni Sâkinleri: Muhacirler

Osmanlı Devleti, Balkanlar ve diğer bölgelerde toprak kaybetmeye başlayınca, buralarda yaşayan Müslüman halk zorunlu göçe maruz kaldı. Göçlerin en

önemli dönüm noktalarından biri 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşıydı. Rusya, savaş sırasında işgal ettiği topraklarda yaşayan Müslümanları göç etmeye zorladı. Bunun sonucunda Müslümanlar Varna, Şumnu, Edirne, Makedonya ve İstanbul gibi yerlere göç etti. Söz konusu bölgelerde yığılmalar baş gösterince muhacirler için yeni yerleşim alanları bulunması icap etti (İpek, 1999, s.172-185). Bu nedenle, Babıâli tarafından Rumeli ve İstanbul'da toplanan Müslümanlar Anadolu vilayetlerine dağıtıldı. Ertuğrul Sancağının kazaları ve nahiyeleri de muhacirlere ev sahipliği yaptı.

Bilecik'in merkezi ve Lefke'de iskân edilenlerin tamamı Rumeli göçmeniydi. 1886 yılında Lefke'deki Tekke köyüne 205 (53 hane), diğer köylere ise 71 muhacir (13 hane) yerleştirildi (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1303, s. 84-85). 18 Mart 1903'te, Lefke ile Vezirhan arasındaki Arapçeşmesi adlı mevkide Bulgaristan'dan gelen Aydos muhacirleri için "Selimiye" adında bir köy kuruldu (BOA, İ. DH., 1408/1321/M/5). 14 Ağustos 1903'te bunların nüfus kayıtları, köy krokisinin tanzimi ve Vezirhan ile Kiblebaşı mevkiine yerleştirilecek göçmenlerin iskân edileceği şekil ve yöntemlerin belirlenebilmesi için Muhacirîn Komisyonundan birer üye ve bir mühendisten oluşan heyet bölgede görevlendirildi ve gerekli çalışmalar yapıldı (BOA, DH. MKT., 745/2; BOA, A. MKT. MHM., 523/33).

İskân faaliyetleri, sorunları da beraberinde getiriyordu. Yerli halk ile göçmenler arasında yaşanan anlaşmazlıkların en önemli nedenlerinden biri, iskân memurlarının dikkatsizliği sonucu ortaya çıkan arazi kavgalarıydı. Bu durum açık bir şekilde 26 Ağustos 1894 tarihinde Bilecik, Lefke ve Yarhisar muhtarları tarafından sadarete gönderilen yazıda belirtilmişti. Muhtarlar, köylerindeki hayvan otlaklarının Rumeli'den gelen muhacirler tarafından zapt edilmesinden şikâyetçiydi. Daha önce, muhtarlar göçmenlerin meralardan gönderilmesi hususunda Ertuğrul Mutasarrıflığına bir dilekçe yazmış ve bunun üzerine sancak meclisinden bir heyet tayin edilmişti. Heyetin yaptığı inceleme sonucunda otlakların, şikâyette bulunan köy-

lere/köylülere ait olduğu ve buraların muhacirler tarafından kullanılmasının yasaklanması gerektiği kararlaştırılmıştı. Ancak mutasarrıfın gereğini yapmaması üzerine muhtarlar mutasarrıflık, vilâyet ve sadarete telgraf göndermişlerdi. Probleme ilişkin kurumlar arasında gerekli yazışmalar yapılmış ve konunun takip edilmesi istenmişti (BOA. DH. MKT., 283/41).

Sonuçta, muhacirlerin iskân edilmesi sürecinde karşılaşılan bu ve buna benzer zorluklara rağmen, devlet sorumluluğunu yerine getirmek için gerekli adımları atmış ve iskânın gerçekleşmesine yardımcı olmuştur.

Geleceğe Açılan Kapı: Okullar

Osmanlı Devleti'nin son devrinde eğitim alanında köklü değişimler yaşandı. Bu dönüşüm Lefke Nahiyesinde de önemli gelişmeleri beraberinde getirdi. Lefke'de farklı derece ve kademede eğitim-öğretim faaliyeti yürüten medrese, iptidai ve rüştiye gibi okullar bulunuyordu. Nitekim iki medrese faaliyet halindeydi (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1316, s.300-301). Osmanlı Devleti'nin geleneksel eğitim kurumu olan medreselerde 'naklî' ve 'aklî' olmak üzere iki grup ders okutulurdu. Naklî ilimler, Kurân, hadis, tefsir, fıkıh, kelim, ahlak ve ibadet gibi dinî ilimleri içerirken; aklî ilimler, Arapça gramer, lügat, belagat ve yazı derslerini kapsamaktaydı (Bilim, 2002, s.6-9).

Medreselerin yanı sıra Lefke'de iptidai mektepler de mevcuttu (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1310, s.470-471). İlköğretim çağındaki çocukların devam ettiği bu okulların temelini Sıbyan mektepleri oluşturuyordu. Sıbyan mektepleri geleneksel yöntemlerle eğitim verdiği için başarı sağlanamıyordu. Bu itibarla 1869'dan itibaren medrese mantığının terk edilmesini amaçlayan (YAZICI, 2019, s.48) "İbtidâî Mektep" veya "Usûl-ı Cedîde Mektebi" adlı okullar kurulmuştu. Lefke'deki iptidai mektep sayısı 23'tü. Bunların pek çoğu yeni metotla eğitim-öğretim faaliyeti yürütüyordu. Ancak söz konusu okulların sorunları imkânlar dâhilinde giderilmeye çalışılacaktı. Nitekim Bilecik'in köy ve nahiyelerindeki iptidai mekteplerin kadrolarına

1909'da yeni muallimler atandı. Muallim görevlendirmesi yapılan okullar arasında Lefke İptidaisi de vardı (Demiryürek, 2015, s.136).

Lefke'de ilköğretimin ikinci kademesini teşkil eden Rüştîye mektebi de bulunuyordu. 1886 senesinde Lefke'deki rüştiyede, 1. sınıftan 4. sınıfa kadar farklı sınıf seviyelerinde eğitim veriliyordu. Toplam öğrenci sayısı ise 30'du. 1. sınıfta 6 öğrenci, 2. sınıfta 9 öğrenci, 3. sınıfta 9 öğrenci ve 4. sınıfta 6 öğrenci okuyordu (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1303, s.42-43). 1906'da bu okuldaki öğrenci sayısı 48'e yükselmışti (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1323, s.344).

Lefke'de gayrimüslimlerin açtığı okullar da vardı. Burada hatırı sayılır miktarda Rum nüfus bulunduğu için üç adet Hristiyan mektebi mevcuttu (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1316, s.307). Bahsi geçen okullar, genellikle kilise ile birlikte işleyen eğitim kurumları olarak faaliyet gösterirdi. Okullarda, çocuklara hem dinî hem de dünyevî konularda eğitim verilirdi.

Lefke'deki Rum topluluğunun dinî ritüellerini yerine getirmeleri ve inançlarını yaşayabilmeleri için bir de kiliseleri bulunuyordu (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1324, s.348-349). Bu kilise, zaman zaman Lefkeli Rumlar tarafından yenileme ve onarılma talepleriyle gündeme gelmişti. Aya Yorgi Kilisesi, süreç içinde kullanılamaz hale gelince Rumlar kiliselerini yeniden inşa etmek için ruhsat talep etmişlerdi. İlgili kurumlarca yapılan incelemeler sonucunda, herhangi bir sakıncanın olmadığı anlaşılmış ve başvuru olumlu karşılanmıştı. Kilise, 1903 yılında yeniden inşa edilerek, yenilenmiş ve güçlendirilmiş bir şekilde hizmet vermeye başlamıştı (BOA. İ. AZN., Ş-II/1321.Ş.05). Lefke'deki Rum topluluğu için oldukça önemli bir mabet olan Aya Yorgi Kilisesi, aynı zamanda bölgenin zengin tarihî dokusunu gösteren somut kültür miraslarından birisidir.

Geçim Kaynakları: İktisadî Faaliyetler ve İmkanlar

Lefke'nin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olarak şekillenmişti. İklim ve toprak yapısına uygun bir biçimde gerçekleştirilen tarımsal üretim, Lefke'nin iktisadî yapılanmasında önemli rol oynuyordu. Dolayısıyla halkın geçim kaynaklarının büyük bir bölümünü ziraî faaliyetler oluşturuyordu.

Lefke'de afyon, pamuk ve buğday gibi ürünlerin yanı sıra ipekböceği de yetiştirilirdi (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1316, s.306-307). Ancak bu ürünler, sadece Lefke'nin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde üretildiğinden dış piyasalara satılmıyordu. Yıllık üretilen koza miktarı yaklaşık doksan ton seviyesindeydi (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1324, s.349-350).

Lefke'nin ekonomisi tarım ve hayvancılıkla büyük ölçüde bağlantılı olsa da 1844'te Bursa'da faaliyet göstermeye başlayan ipek fabrikaları zamanla yaygınlaşınca, ipek üretimi Bilecik, Küplü, Lefke ve Söğüt çevrelerinde de önem kazandı. Modern ipek üretim yöntemlerinin benimsenmesi için ciddi çalışmalar yürütüldü. Bu çerçevede 1891 ve 1892 yıllarında Bursa'da ipek üretim yarışmaları düzenlendi. Bilecik'te ise nakit para ve ipek üretiminde kullanılan araç gereç ödüllü yıllık sergiler icra edildi. Bu teşvikler sayesinde Bilecik'in yanı sıra Lefke Nahiyesinde de ipek fabrikaları kuruldu (Demiryürek, 2015, s.193-194).

1906'da Lefke'de üç ipek fabrikası mevcuttu. Bu fabrikaların sahipleri ve işletmecileri arasında A. Surlas, Dimitros ve Abacıoğlu gibi isimler yer alıyordu. A. Surlas ve Dimitros'a ait fabrikalar 60, Abacıoğlu'nun fabrikası ise 40 mançınığa sahipti (Delbeuf, 1906, s.135, 136, 137). Fabrikaların faaliyetlerine ilişkin yeterli bilgi yoktur. Fakat bu işletmelerin istihdam olanakları düşünüldüğünde halkın gelir düzeyini arttırmış ve bölge ekonomisine katkı sağlamış olmaları muhtemeldir.

Öte yandan Lefke'deki Kızıltepe adlı yerde işletilmeyen bir alçı madeni ve değirmen taşı imâline uygun bir taş ocağı da vardı (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi,

1310, s.385). Alçı madeni, inşaat sektörünün yanı sıra diğer işkolları için de kullanılan önemli bir kaynaktı. Değirmen taşı ise tarımda kullanılırdı. Şayet bu maden işle-tilebilseydi bölgenin ekonomik çeşitliliğini arttıran bir faktör olabilirdi.

Özetle, Lefke'nin iktisadî kalkınmasına imkân tanıyabilecek söz konusu kaynaklar tam anlamıyla kullanılmadığı gibi tarım ve hayvancılığın da modernize edilememesi Lefke'nin ekonomik gelişimini olumsuz etkilemiştir. Bu durum, şehrin sahip olduğu iktisadî potansiyelin tam olarak açığa çıkarılamaması anlamına gel-mektedir.

Hızlı Ulaşım, Kolay İletişim: Demiryolu, Posta ve Telgraf

Lefke, Osmanlı döneminde İstanbul-Bağdat yolu üzerinde yer alıyordu. Ay-rıca Mekke güzergâhı üzerinde önemli bir menzil noktasıydı.² O dönemde hacı aday-ları Mekke'ye varana kadar binlerce kilometre yol kat etmek zorundaydı. Bu yolcu-luk bir hayli yorucu olduğu için hacı adayları sık sık mola verirlerdi. Lefke, bu ba-kımdan yolcuların dinlenebilecekleri ideal bir konuma sahipti. Lefke'de konaklayan hacı adayları hem yemek hem de barınma ve ibadet ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra seyahatlarına devam ederlerdi.

Bununla beraber Osmanlı'nın son döneminde Lefke'deki yollar oldukça ba-kımsızdı. Bu nedenle karayolu yapım çalışmalarına ağırlık verildi. İmkânların elver-diği ölçüde aşamalı bir şekilde yürütülen bu faaliyetler sayesinde ulaşım problemi giderilmeye çalışıldı.

² Lefke'nin ulaşım hattı içerisindeki yeri ve önemine dair şu eserlerden ayrıntılı bilgi edini-lebilir: Nurfeddin Kahraman, Refik Arıkan, "Osmaneli-Bilecik ve Söğüt Arasındaki Tarihi Yollar", *Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü*, 2015 s.95-108; Refik Arıkan, "An Unknown Bridge on Sangarius And Ancient Road System Around It", *Global Journal on Humanites and Social Sciences*, Issue 3, 2016, s. 270-278; Refik Arıkan, "Göksu Taş Köprüsü", *Bir İnsan-ı Selim Prof. Dr. Azmi Özcan'a Armağan*, Antalya, 2016, s. 503-514; Nurfeddin Kah-raman, Refik Arıkan, "İstanbul'u Anadolu'ya Bağlayan Kadim Yol Üzerinde Tarihi Bir Yapı: Lefke Rüstempaşa Kervansarayı", *ASOS Journal*, S. 46, Mayıs 2017, s. 223-233.

Lefke’de karayoluna ek olarak demiryolu yapımına yönelik de çalışmalar yürütüldü. Osmanlı döneminde gerçekleştirilen demiryolu projeleri, ülkenin modernleşmesi ve ekonomik kalkınması açısından büyük önem taşımaktaydı. Bu projelerin en önemlilerinden biri, Anadolu’dan Basra’ya ulaşacak demiryolu hattıydı. Devlet 1871 yılında kendi imkânlarıyla 92 kilometrelik Haydarpaşa-İzmit hattını inşa ettirdi. 1888’de ise bir imtiyaz sözleşmesi yapılarak adı geçen hat Alman Deutsche Bank grubuna satıldı.

Bu sözleşme çerçevesinde İzmit-Ankara arasında 486 kilometrelik demiryolu inşaatına başlandı. Ertuğrul Sancağından geçen kısım 117 kilometreydi. Hat boyunca Lefke-Mekece arasında ve Lefke istasyonu yakınında 145 metre uzunluğunda, Lefke-Vezirhan arasında 30 metre ve Vezirhan-Bilecik arasında 20-30 metre uzunluğunda demir köprüler inşa edildi. Ayrıca Lefke-Vezirhan arasında 80 metre uzunluğunda ufak bir tünel de yapıldı.

Anadolu demiryolu projesi kapsamında inşa edilen hat, Lefke’yi de içine alacak şekilde planlanmıştı. Lefke, hattın 196. kilometresinde yer alıyordu. 1892 yılında tren seferleri başladı. Ertuğrul Sancağı sınırları içindeki istasyonların birbirleri arasındaki mesafeler şöyleydi: Lefke-Vezirhan arası 18.773 metre, Vezirhan-Bilecik arası 17.772 metre, Bilecik-Karaköy arası 16.706 metre, Karaköy-Bozüyük arası 14.606 metre, Bozüyük-İnönü arası 16.840 metre ve İnönü-Çukurhisar arası 14.310 metreydi (Demiryürek, 2015, s.212-213).³

Lefke’nin coğrafi konumu ulaşım alanında olduğu gibi iletişim alanında da şehre büyük avantaj sağlıyordu. Nitekim Tanzimat Fermanının ilanından sonra, 1840’ta Posta Teşkilatı kuruldu. Posta ve Telgraf idarelerinin tek bir kurumda birleştirilmesi amacıyla Dâhiliye Nezaretine bağlı olarak 21 Eylül 1871’de Posta ve

³ Demiryolu ağına sahip olan Lefke, Milli Mücadele yıllarında Anadolu’ya geçişte son derece kilit bir noktadaydı. Bu nedenle önce İngilizler daha sonra da Yunan orduları tarafından işgal edilmişti. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Taner Bilgin, *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015.; Taner Bilgin, “Milli Mücadele’de Osmaneli (Lefke)” Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi, Bilecik, ss.1653-1668, Ekim, 2016.

Telgraf Nezareti oluşturuldu (Demir, 2005, s.33). Taşrada posta işlerini düzene koymak için de çalışmalar yapıldı. 1882-1885 yılları arasında posta yolu ve duraklarından biri de Lefke'de bulunuyordu (Taeschner, 2010, s.150). 1908'de Bilecik, Söğüt, Yenişehir, İnegöl, Lefke, Bozüyük ve Küplü'de posta şubeleri açılmıştı (Hüdâvendigâr Vilâyet Salnamesi, 1324, s.297). Bu şubelerin hepsinde ülke içi havale ve posta kabul edilmekteydi. Aynı tarihte postaya ilaveten, gelişen teknoloji ve artan ihtiyaçlar doğrultusunda, telgrafhaneler de yaygınlaşmaya başladı. 1908 yılında, Lefke'de telgrafhane de mevcuttu (Özyüksel, 1999, s.667-668).

Neticede, karayolu ve demiryolu yatırımları bölgenin ulaşım sorunlarını nispeten çözdü. Yol ağının genişlemesi, ticarî potansiyeli arttırarak ekonomik kalkınmaya ivme kazandırdı. Posta teşkilatının yaygınlaşması ve telgrafhane inşa edilmesi ise iletişim ağını genişleterek Lefke'ye yeni imkânlar tanıdı.

Devletin Hizmetkârları: Lefkeli Memurlar

II. Abdülhamit döneminde, memurlarla ilgili ve memur istihdamı konusunda bir dizi değişiklik yapıldı. Memurların sicillerinin tutulması da bunlardan birisiydi. Nitekim 6 Şubat 1879'da Sicill-i Ahvâl Komisyonu kuruldu. 1896 yılında II. Abdülhamit, yönetim üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmak amacıyla Sicill-i Ahvâl Komisyonunu lağvederek yerine Memurîn-i Mülkiye Komisyonunu teşkil etti. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise 1908'de Memurîn-i Mülkiye Komisyonu kaldırıldı ve yerine Sicill-i Ahvâl İdaresi adıyla ayrı bir daire oluşturuldu. Otuz yıllık süreçte yaklaşık 92.000 memurun sicil kaydı 201 defterde toplandı. Bu kayıtlar, memurların hizmetleri hakkında önemli bilgiler içermektedir (Sarıyıldız, 2009, s.135). Osmanlı Arşivindeki Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl İdare-i Umumiyesi kataloğunda, Lefke doğumlu beş memurun kaydına rastlanmaktadır.

Abdulvehhab Efendi

1849 yılında Hacı Ahmed Efendi'nin oğlu olarak Lefke'de dünyaya gelen Abdulvehhab Efendi, Türkçe okuma ve yazma becerilerine sahipti. Sıbyan mektebinde mukaddemat-ı ulûm, rüştiye mektebinde ise izhar, gülistan ve hesap dersleri aldı.

Abdulvehhab Efendi 1867'de İzmit telgrafhanesinde stajyer memur olarak işe başladı. Daha sonra 1868'de Geyve, 1869'da Ankara ve 1871'de Yozgat'ta muhabere memuru olarak çalıştı. Bu görevleri sürdürdüğü dönemde maaşı 400 kuruştı. Ancak 1871 yılında maaşı 380 kuruşa düşürülerek Beyobası'na muhabere memuru olarak atandı. İki sene sonra maaşı yeniden 400 kuruşa yükseltildi. 1875'te ise maaşı 500 kuruşa çıkartılarak Yozgat'ta görev yapmaya başladı. 1876'da Kastamonu'ya atandı ve 600 kuruş maaşla muhabere memurluğu vazifesini yürüttü.

1878 senesinde Abdulvehhab Efendi'nin maaşı 500 kuruşa düşürüldü. 1881'de mevcut maaşıyla Tosya muhabere memurluğuna getirildi. Bu görevi sırasında Kastamonu Vilayeti Telgraf ve Posta Baş Müdüriyeti ile vilayet makamları tarafından çalışmaları takdir edilerek, başarılı bir memur olarak değerlendirildi.

Bununla beraber 1899 yılında Tosya'da vazife yaparken Abdulvehhab Efendi'nin memuriyeti açısından olumsuz bir gelişme yaşandı. Nitekim Çerkeş Ziraat Bankasından, Kastamonu Ziraat Bankası namına dört parça emanet gönderildi. Tosya Postanesinde bu emanetlerin iki parçasının (608 kuruş) eksik olduğu tespit edildi. Eksik ücret Abdulvehhab Efendi'den tahsil edildi. Olayın dikkatsizlik sonucu yaşandığı belirlenmişse de Abdulvehhab Efendi işlerini daha dikkatli yapması hususunda uyarıldı ve aksi takdirde ceza alacağı konusunda bilgilendirildi. Abdulvehhab Efendi, 14 Kasım 1900'de 237 kuruş maaşla emekliye ayrıldı (BOA, DH. SAİD.d., 54/110).

Mehmed Arif Efendi

Mehmed Arif Efendi, çiftçilikle uğraşan Hacı Kuddusi Ağa'nın oğludur. 11 Ocak 1857'de Lefke'de doğdu. Sıbyan ve rüştiye mekteplerinde okudu ama diploma alamadı. Türkçe okuma ve yazma bilen Mehmed Arif Efendi, 11 Ağustos 1873'te henüz 17 yaşındayken Lefke rüsumat memurluğu kalemine stajyer memur olarak girdi. 27 Temmuz 1875'te 450 kuruş maaşla Lefke rüsumat idaresi tahrirat kalemine, 28 Haziran 1876'da ise müzayede kâtipliğine atandı.

1 Mayıs 1877'de 235 kuruş maaşla Gölpazarı rüsumat idaresi sandık eminaliği görevine getirilen Mehmed Arif Efendi, yaklaşık iki yıl boyunca çalıştı. Lakin sağlık sorunları nedeniyle 22 Şubat 1879'da görevinden istifa etmek zorunda kaldı. Ardından 8 Ekim 1892'de 350 kuruş maaşla Akhisar duyûn-ı umûmiye sandık emanetine atanarak yeniden memuriyete döndü. 10 Haziran 1897'de ise 400 kuruş maaşla Karasu duyûn-ı umûmiye memurluğuna tayin edildi. İzmit duyûn-ı umûmiye merkez müdüriyeti ile idare-i merkeziye müdüriyeti tarafından yazılan değerlendirme raporunda Mehmed Arif Efendi'nin mesleğinin ehli olduğu belirtilmiştir (BOA, DH. SAİD.d., 109/39).

Mehmed Rasim Efendi

Mehmed Rasim Efendi, Geyve duhan memuru Lefkeli Mehmet Efendi'nin oğludur. 1861 yılında Lefke'de dünyaya geldi. Sıbyan mektebinde mukaddeme-i ulûm dersi aldı. Rüştiye mektebine devam etti ise de diploma alamadı. Türkçe okuyup yazabilen Mehmed Rasim Efendi, 17 yaşındayken Geyve rüsumat müdüriyeti mülhakatından Akhisar memuriyet kaleminde stajyer memur olarak görev aldı. 8 Eylül 1879'da 200 kuruş maaşla Geyve rüsumat müdüriyeti mülhakatından Ortaköy rüsumat memuriyeti kitabetine tayin edildi. 14 Mart 1880'de maaşı 34 kuruş eksilti-lerek 166 kuruşa düşürüldü. Fakat 3 Ocak 1881'de maaşı tekrar yükselti-lerek 250 kuruşa çıkartıldı. 12 Şubat 1881'de ise Taraklı rüsumat memurluğuna atandı.

27 Mart 1881’de Mehmed Rasim Efendi, redif olarak askere alındı. Ardından 166 kuruş maaşla Akhisar rüsumat memuriyeti kitabetine tayin edilmesi planlanırken, kitabetin lağvedilmesi nedeniyle 26 Ekim 1881’de 300 kuruş maaşla Akhisar rüsumat memurluğuna atandı. İzmit duyûn-ı umûmiye merkez müdüriyeti ile idare-i merkeziye müdüriyeti tarafından Mehmed Rasim Efendi’nin vazifesini yapmaya muktedir olduğu tasdik edildi. Ancak 13 Ekim 1892’de usulsüz pusula, hasılatı idareye vaktinde göndermeme ve defterlerde tahrifat gibi suistimalleri nedeniyle memurluktan azledildi (BOA, DH. SAİD.d., 11/115).

Mustafa Efendi

Mustafa Efendi, Lefke Nahiyesi süvari zaptiyesinden Hacı Ömer oğlu İsmail ağanın oğludur. 20 Kasım 1865’te Lefke’de doğdu. Lefke İptidai Mektebinde mukaddemat-ı ulûm-ı diniye, rüştiye’de ise müretteb dersi aldı. Türkçe yazabiliyordu. 13 Kasım 1893’te 100 kuruş maaş ve bir nefer erzakla mekteb-i tıbbiye muhasebe kaleminde çalışmaya başladı. Maaşı 13 Ocak 1895’te 140 kuruşa yükseltildi. 13 Ocak 1898’de 60 kuruş, 14 Eylül 1899’da ise 120 kuruş zam alarak maaşı 320 kuruşa çıktı. Böylelikle dördüncü sınıfa terfi ederek mekteb-i tıbbiyenin tahrirat kalemine nakledildi (BOA, DH. SAİD.d., 179/12).

Yuvan Efendi

1875 yılında Lefke’de hayata gözlerini açan Yuvan Efendi, Rum milletine mensuptu. Babasının adı Anastaş’tı. Yuvan Efendi, İznik Rüştiye Mektebi’nde müretteb dersleri tahsil ederek diploma aldı, fakat sonradan diplomasını kaybetti. Hem Türkçe hem de Rumca okuyup yazabiliyordu. 29 Temmuz 1905’te aylık maaşı 275 kuruşu geçmeyecek şekilde Yenişehir Kazası piyade tahsildarlığına atandı. Yenişehir Kaymakamlığı, Mal Müdürlüğü, Ertuğrul Sancağı Mutasarrıflığı ve Muhasebe Kalemi tarafından kaleme alınan bir görüşe dayanarak, Maliye Nezareti tarafından Yuvan Efendi’nin vazifesini îfâ edebilecek yetkinlikte olduğu beyan edilmiştir (BOA, DH. SAİD.d.,155/161).

Sonuç itibariyle taramalarda Lefke doğumlu beş memur olduğu belirlenmiştir. Bu memurların dördü Müslüman, biri ise gayrimüslimdir. İlköğretim düzeyinde eğitim aldıkları bilinen memurların tamamı Türkçe okuyup yazabiliyordu. Yuvan Efendi isimli memur ise Rumca da okuyup yazabilmekteydi. Vazife süreleri boyunca terfi, nakil, azil, istifa ve sağlık gibi nedenlerden dolayı memurların hem görev yerleri hem de görev pozisyonları değişmiştir.

Sözün Sonu

Eski bir yerleşim yeri olan Lefke, tarih boyunca birçok medeniyetin etkisi altında kaldı. Osmanlı döneminde, farklı idari pozisyonlar elde etti. 1885'te Hüdavendigâr Vilayetine bağlı Bilecik merkezli Ertuğrul Sancağı kurulunca, Bilecik'e bağlı bir nahiyeye dönüştürüldü. Lefke'de önemli oranda Rum bulunmasına karşın nüfusun çoğunluğu Müslümandı. Şehirde gerek köy sayısı gerekse nüfus son devirde stabil bir seyir izledi; kayda değer yükseliş ve düşüş yaşanmadı. Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarına maruz kaldığı süreçte, Lefke Rumeli'den gelen göçmenlere ev sahipliği yaptı.

Lefke'de eğitim öğretim faaliyetleri medreseler, iptidai mektepler, rüştiye okulları ve Rum topluluğuna ait Hristiyan mektepler vasıtasıyla yürütüldü. Aya Yorgi Kilisesi, Rum topluluğu için son derece önemli bir mabetti.

Lefke'de tarım, hayvancılık ve ipek üretimi halkın geçim kaynaklarının temelini oluşturdu. Özellikle ipek üretimi, modern yöntemlerin benimsenmesiyle beraber şehrin ekonomisine ciddi katkı sağladı. Buna ilaveten alçı madeni ve değirmen taşı gibi doğal kaynaklar da önemli iktisadi fırsatlar sundu.

İstanbul-Bağdat yolu ile Mekke güzergâhı üzerinde bulunması ve Anadolu'dan Basra'ya uzanan demiryolu hattının bir parçası olmasının yanı sıra posta teşkilatı kurulduktan sonra posta yolu ve duraklarından birinin de Lefke'de bulunması, şehri hem ulaşım hem de iletişim açısından avantajlı bir konuma yükseltti.

Diğer taraftan Lefke doğumlu memurlar devletin taşra bürokrasisinde vazifeler üstlendi. Beş kişi oldukları ve ilköğretim düzeyinde eğitim aldıkları tespit edilebilen bu memurların dördü Müslüman, biri ise gayrimüslimdi.

Sonuç olarak Lefke, İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan ana güzergâh üzerinde önemli bir menzil, tarım faaliyetleri ile öne çıkan verimli bir belde ve Müslümanlar ile gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları küçük bir yerleşim yeri olarak dikkat çekmekteydi.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Osmanlı Arşivi (BOA)

Belgeler:⁴

İrade Tasnifi

-Adliye ve Mezahib (İ.AZN)

-Şûra-yı Devlet (İ.ŞD)

-Dâhiliye (İ.DH)

Sadâret Mektubî

-Sadaret Mektubî Mühimme Kalemî (BOA. A.MKT. MHM)

Dâhiliye Tasnifi

-Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Belgeleri (DH. EUM)

-Dâhiliye İdari Kısım Belgeleri (DH. İD)

-Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Kalem-i Umumî (DH. EUM. KLU)

-Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH. MKT)

-Dâhiliye Sicill-i Ahvâl Defterleri (BOA.DH.SAİD.d.)

Salnameler

1292 Tarihli *Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi* (H.V.S)

1303 Tarihli *Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi* (H.V.S)

1310 Tarihli *Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi* (H.V.S)

1316 Tarihli *Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi* (H.V.S)

1323 Tarihli *Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi* (H.V.S)

1324 Tarihli *Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi* (H.V.S)

1325 Tarihli *Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi* (H.V.S)

Kitaplar, Makaleler ve Diğer Eserler

Arıkan, R. (2016). "An Unknown Bridge on Sangarius And Ancient Road System Around It", *Global Journal on Humanites and Social Sciences*, Issue 3.

Arıkan, R. (2016). "Göksu Taş Köprüsü", *Bir İnsan-ı Selim Prof.Dr. Azmi Özcan'a Armağan*, (Ed: Refik Arıkan, Halim Demiryürek), Antalya.

Bilgin, T. (2015). *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik.

Bilgin, T. (2016). "Milli Mücadele'de Osmaneli (Lefke)" *Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi*, Bilecik.

Bilim, C. (2002). *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi 1734-1876*, Eskişehir.

Delbeuf, R. (1906). *De Constantinople a Brousse et a Nice*, Constantinople.

Demir, T. (2005). *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)*, Ankara.

Demiryürek, H. (2015). *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik.

Demiryürek, H. (2016). "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa'nın Demografik Yapısı", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2016/1.

Demiryürek, H. (2018). "XX. Yüzyıl Başlarında Ertuğrul Sancağında İpek Üretimi", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2018/3.

Hammer B.J.V., *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.1, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

İpek, N. (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara 1999.

⁴ Arşiv belgelerinin numaraları metinde verildiği için kaynakça kısmında gösterilmemiştir.

- Kahraman, N., Arıkan, R. (2015). "Osmaneli-Bilecik ve Söğüt Arasındaki Tarihi Yollar", *Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü*, (Ed: Halim Demiryürek, Taner Bilgin), Ankara.
- Kahraman, N., Arıkan, R. (2017). "İstanbul'u Anadolu'ya Bağlayan Kadim Yol Üzerinde Tarihi Bir Yapı: Lefke Rüstempaşa Kervansarayı", *ASOS Journal*, S. 46, 5/2017.
- Özyüksel, M. (1999). "Anadolu ve Bağdat Demiryolları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, (Ed: Güler Eren), C. 3. Ankara.
- Uzunçarşılı, İ.H., *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sarıyıldız, G. (2009). "Sicill-i Ahval Defterleri", *DİA*, C. 37, İstanbul.
- Taeschner, F. (2010). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, (Çev: Nilüfer Epçel), İstanbul.
- Yazıcı, S. (2019). "Osmanlı Modernleşmesi", *Modern Türkiye Tarihi*, (Ed. Ahmet Şimşek), Ankara.
- Yurt Ansiklopedisi. (1982). "Bilecik", C. 2, İstanbul.

Extended Abstract

Lefke, an ancient and small settlement that bears traces of various civilizations, is a place of historical significance. Throughout history, this city, known as Lefke, Leukae, and Melagina in the literature, has been under the dominion of numerous states, primarily including the Phrygians, Persians, Romans, and Byzantines. In 1308, it was conquered by Osman Gazi and became part of the Ottoman Empire.

During the classical period of the Ottoman Empire, Lefke held various administrative positions within the hierarchical structure of governance. In 1885, it was transformed into a "nahiye" under the jurisdiction of the Bilecik-based Ertuğrul Sanjak, a new administrative division.

In the early 20th century, Lefke was administered by the Subdistrict Director Mehmed Abdulvehhab Nureddin Bey. The director was responsible for tasks ranging from enacting laws and regulations to examining birth and death records.

In the early 20th century, a significant development took place in Lefke. The change of the name "Lefke" which had been in use for thousands of years, was brought up for discussion. The reason behind this was the existence of several settlements in different regions with the same name, which led to communication and correspondence difficulties. In order to address this issue, the Ertuğrul Mutasarrıflığı requested permission to change the name of the subdistrict to "Osmaneli" in honour of Osman Gazi, the conqueror of Lefke. Following the necessary correspondence, on April 8, 1914, the name of Lefke was officially changed to "Osmaneli" by the decree of the Sultan.

As the Republic era began, the Sanjak system was abolished, and the current administrative structure was established with the Teşkilât-ı Esasiye Kanunu and the 1924 Constitution. Bilecik gained provincial status within this new administrative framework, while Osmaneli was transformed into a district of Bilecik by Law No. 877 dated June 26, 1926.

The population data of Lefke has been preserved through various sources and has reached the present day. Among these sources, the Hüdavendigâr Vilayet Salnames stand out prominently. The Salname of 1876, for instance, reveals that Lefke had a total of 1.516 households across its six neighbourhoods, housing 3.559 Muslim males and 399 non-Muslim males. When these figures are multiplied by two to account for the female population, an approximate total population of 7.916 for Lefke becomes evident.

Providing relatively more detailed information, the Salname of 1899 indicates that Lefke Nahiye had 1,471 households and a total population of 7.317. When examining the gender distribution, the population consisted of 3.118 males and 3.175 females among Muslims, and 508 males and 516 females among Greeks, resulting in a total of 6.293 Muslims and 1.024 Greeks. In the central part of Lefke, which comprises nine neighbourhoods, six Muslim and three Christian, 620 households were inhabited by 2.841 people.

Another source containing population data for Lefke is an archival record dated September 1, 1915. This document provides detailed population statistics for Hüdavendigâr Vilayet and its associated sanjaks. According to this record, Lefke Nahiye had a population of 9,380 individuals, consisting of 1.141 Greeks and 8.239 Muslims, with Muslims comprising 87.84% of the population. In the nahiye centre, 3.113 individuals resided, including 1.972 Muslims and 1.141 Greeks.

Furthermore, Lefke was connected to 29 villages. The total population of these villages was 6.267. Muradlı was the most populous village, while Kaşıkçı and Orhaniye had the smallest populations.

As the Ottoman Empire began to lose territory in the Balkans and other regions, the Muslim population residing in these areas found themselves subjected to forced migration. One of the crucial turning points in these migrations was the Ottoman-Russian War that occurred between 1877 and 1878. During this war, Russia compelled the Muslims living in the territories it occupied to migrate. As a result, Muslims migrated to places such as Varna, Şumnu, Edirne, Macedonia, and Istanbul. With the concentration of populations in these areas, the need arose to find new settlement areas for the migrants. Consequently, the Babıali undertook the task of gathering Muslims from Rumelia and Istanbul and distributed them to Anatolian provinces. The districts and subdistricts of the Ertuğrul Sanjak also hosted these refugees.

All those settled in the centre of Bilecik and Lefke were Rumelian immigrants. In 1886, 205 (53 households) refugees were settled in the Tekke village of Lefke, while 71 refugees (13 households) were placed in other villages. On March 18, 1903, a village named "Selimiye" was established in a location known as Arapçeşmesi between Lefke and Vezirhan to accommodate refugees from Bulgaria. On August 14, 1903, a committee consisting of members from the Muhacirîn Commission and an engineer was appointed to oversee the registration of the population, the preparation of the village layout, and the determination of the methods and procedures for settling migrants in the Vezirhan and Kiblebaşı regions. The necessary groundwork was carried out as planned.

In Lefke, various levels of educational activities were conducted through institutions such as madrasas, elementary schools (iptidai), and secondary schools (rüştiye). In fact, there were two active madrasas in the Lefke. Alongside madrasas, Lefke also boasted several elementary schools. The total count of elementary schools in Lefke was 23, although many of them struggled to implement new teaching methods. Nevertheless, efforts were made to address the issues faced by these schools within the available means.

Furthermore, Lefke had a secondary school, known as the Rüştiye, which constituted the second stage of primary education. In the year 1886, the Lefke Rüştiye offered education at various grade levels, ranging from the first to the fourth grade.

Additionally, there were schools established by the non-Muslim communities in Lefke. Given the significant Greek population in the Lefke, three Christian schools were in operation. These institutions provided an avenue for the Greek community to practice their

religious rituals and maintain their beliefs. To serve the religious needs of the Greek community, there were also churches in Lefke. These churches occasionally came to public attention when requests for renovation and repair were made by the local Greek residents.

One such church, the Aya Yorgi Church, had become unusable over time, prompting the Greek residents to seek permission to rebuild and strengthen their place of worship. In 1903, the church underwent reconstruction and emerged renewed and fortified, resuming its services.

The economy of Lefke was predominantly shaped by agriculture and livestock farming. Agricultural production, conducted in harmony with the climate and soil structure, played a significant role in the economic structure of Lefke. In addition to crops such as opium poppy, cotton, wheat, and silkworms were also cultivated in the region. However, these products were primarily produced to meet the local demand and were not actively sold in external markets.

As silk factories began operating in Bursa in 1844 and gradually expanded, silk production gained importance in the surrounding regions of Bilecik, Küplü, Lefke, and Söğüt. Serious efforts were made to adopt modern silk production methods. In this context, silk production competitions were organized in Bursa in 1891 and 1892. In Bilecik, annual exhibitions with cash prizes and microscopes were held to encourage silk production. Thanks to these incentives, silk factories were established not only in Bilecik but also in the Lefke Sub-district.

By 1906, there were three silk factories in Lefke. Among the owners and operators of these factories were notable names like A. Surlas, Dimitros, and Abacıoğlu. The factories owned by A. Surlas and Dimitros had 60 and 40 silk-reeling machines, respectively. Unfortunately, there is limited information available about the activities of these factories. Additionally, in the area known as Kızıltepe in Lefke, there was an unused gypsum mine and a stone quarry suitable for grinding millstone production.

During the Ottoman era, Lefke occupied a strategic position along the Istanbul-Baghdad Road. It also served as a significant staging point on the pilgrimage route to Mecca. In those times, pilgrims destined for Mecca had to traverse thousands of kilometers before reaching their sacred destination. Given the arduous nature of this journey, pilgrims frequently needed to take breaks. Lefke, in this regard, held an ideal location for travelers to rest and recuperate. Pilgrims who lodged in Lefke had their dining, accommodation, and worship needs to be met before continuing their journeys.

However, in the later years of the Ottoman Empire, the roads in Lefke were in a state of disrepair. Therefore, efforts were intensified to focus on road construction projects. These activities, carried out gradually to the extent of available resources, aimed to address transportation issues. In addition to road construction, efforts were also made to develop railway infrastructure in Lefke. Under the scope of the Anatolian railway project, a railway line was planned that would include Lefke in its route. Lefke was situated at the 196th-kilometer mark of the railway. Train services commenced in 1892.

Lefke's geographical location not only provided a transportation advantage but also benefited the city in terms of communication. Between 1882 and 1885, Lefke had one of the postal routes and stops. In 1908, postal branches were established in Bilecik, Söğüt, Yenişehir, İnegöl, Lefke, Bozüyük, and Küplü. All of these branches accepted domestic mail and postal parcels. Additionally, in line with advancing technology and growing needs, telegraph offices also began to proliferate in 1908. In the same year, Lefke had a telegraph office in operation.

During the reign of Sultan Abdulhamid II, a series of changes were introduced concerning civil servants and civil service employment. One of these changes involved the maintenance of records for civil servants. Following the declaration of the Second Constitutional Era in 1908, the “Memur-in-i Mülkiye Komisyonu” was abolished, and a separate department named the “Sicill-i Ahvâl İdaresi” was established. Over thirty years, approximately 92,000 civil servants had their records compiled into 201 registers. These records contain important information about the services rendered by these civil servants. In the catalog of the “Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl İdare-i Umumiyesi” in the Ottoman Archives, records of five civil servants born in Lefke can be found.

Abdulvehhab Efendi: Born in Lefke in 1849, Abdulvehhab Efendi possessed the ability to read and write in Turkish. He began his career as a trainee clerk at the İzmit telegraph office and served in various positions. He retired in the year 1900.

Mehmed Arif Efendi: Born in Lefke in 1857, Mehmed Arif Efendi came from a family engaged in farming. He held various positions in Lefke, including roles as a tax officer and auction clerk. Due to health issues, he was compelled to resign at certain times.

Mehmed Rasim Efendi: Born in Lefke in 1861, Mehmed Rasim Efendi served in roles related to tax administration. However, he was dismissed from his position due to irregular activities.

Mustafa Efendi: Born in Lefke in 1865, Mustafa Efendi served in the accounting department and was promoted during his career.

Yuvan Efendi: Born in Lefke in 1875, Yuvan Efendi belonged to the Greek community. He attended the İznik Rüştiye Mektebi and held various civil service positions.

Lefke, an ancient settlement, has been influenced by various civilizations throughout its history. During the Ottoman period, it acquired different administrative positions. In 1885, when the Ertuğrul Sanjak, centered in Bilecik under the Hüdavendigâr Vilayet, was established, Lefke was transformed into a sub-district of Bilecik. Despite a significant Greek presence in Lefke, the majority of the population was Muslim. The city’s number of villages and population remained relatively stable in recent times, with no significant increase or decrease. During the period of the Ottoman Empire’s territorial losses, Lefke hosted immigrants arriving from Rumelia.

Educational activities in Lefke were conducted through madrasas, primary schools, secondary schools, and Christian schools belonging to the Greek community. The Aya Yorgi Church held great significance for the Greek community.

Agriculture, livestock farming, and silk production formed the basis of the people’s livelihoods in Lefke. Silk production, especially with the adoption of modern methods, significantly contributed to the city’s economy. Additionally, natural resources such as gypsum and millstone offered significant economic opportunities.

Its location on the Istanbul-Baghdad road and the pilgrimage route to Mecca, as well as being part of the railway line extending from Anatolia to Basra, along with the establishment of the postal system, made Lefke advantageous in terms of both transportation and communication.

On the other hand, native-born officials from Lefke took on duties in the state’s provincial bureaucracy. Out of these five individuals, whose primary education level is confirmed, four were Muslim, and one was non-Muslim.

In conclusion, Lefke stood out as an important stopover on the main route connecting Istanbul to Anatolia, a fertile town with prominent agricultural activities, and a small settlement where Muslims and non-Muslims lived together.